עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ד מהל' בכורות הל' ו סמג עשין ריב טוש"ע יו"ד סי' שטו סעיף ה:

לו ב מיי' פ"ה מהלכות מלוה הלכה יב סמג לאוין קצ טוש"ע יו"ד סי' קעז סעיף א:

לז ג מיי' פ"ד מהלכות בכורות הלכה ד טוש"ע יו"ד סימן שכ סעיף ז:

מסורת הש"ס

א) [לעיל ג: ה: ו:], ב) ב"מ ע:, ג) פטורה מן הבכורה אמר רב הונא וכו' והספר יש למחוק דקאי ארישא וכפירש"י, ד) הוי כמו ל"ק, ה) באמצע, ו) ל"ק מ"ז, ז) ינתנו, ח) עצמו והשתא אלימא כו' הד"א בל"ל, ט) ברשותיה דמריה, י) לדפרישית במתני', כ) שמוחזק בה, ל) כל האחריות נכסים על המקבל ושם אותם, מ) דבר קצוב בין כו', נ) קצוצה ותני רישא הסיפא דחנווני שהוא בל"ל והספר יש למחוק, ס) דלאו בפחות, ע) בתי חומה, פ) לי שכר סלע מכל אחת, צ) וולדותיהן היינו כו', ק) ל"ל וולד ולדות פטורין היינו כו', ר) במתני' לאו העמיד ממש כו'.

ולדותיהן פטורין ולדי ולדותיהן חייבין העמיד ולדותיהן א) תחת אמותיהן ולדי ולדות פטורין וולדי וולדות חייבים רשב"ג אומר אפילו עד עשרה (א) פטורים שאחריותן לעובד כוכבים ה) ארחל שילדה מין עז ועז שילדה מין רחל פטורה מן הבכורה ב) ואם יש בו מקצת סימנין חייב: **גמ'** למימרא דכיון דלא נקט מרא זוזי ברשותא דמרא קיימא ורמינהו ג) ב) ג) אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית אלמא ברשותא דמקבל קיימא אמר אביי לא קשיא הא דקביל עליה אונסא וזולא והא דלא קביל עליה אונסא וזולא אמר ליה רבא דקביל עליה אונסא וזולא צאן ברזל קרית ליה ועוד מאי פסקא ועוד אדתני סיפא אבל מקבלין צאן ברזל מן העובד כוכבים ליפלוג וליתני בדידה בד"א דלא קביל עליה אונסא וזולא אבל קביל עליה אונסא וזולא שפיר דמי אלא אמר רבא אידי ואידי דלא קביל עליה אונסא וזולא והכא גבי בכורה היינו טעמא ד) דאילו אתי עובד כוכבים בעי זוזי ולא יהיב ליה תפיס לה לבהמה ואי לא משכח לה לבהמה תפיס ולדות דידה והרי יד עובד כוכבים באמצע וכל יד עובד כוכבים באמצע פטורה מן הבכורה ה): העמיד ולדותיהן תחת אמותיהן ולדי ולדות פטורים: א"ר הונא ולדות פטורין וולדי ולדותיהן חייבין ו) ורב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורין וולדי ולדי ולדות חייבין תנן העמיד ולדות תחת אמותיהן ולדי ולדות פטורין טעמא דהעמיד הא לא העמיד לא תיובתא דרב יהודה אמר לך רב יהודה הוא הדין אע"ג דלא העמיד והא קמ"ל אפילו העמיד נמי דאורחיה דעובד כוכבים למיתפס בנה ז) והוי כמי דלא העמיד ולדי ולדות פטורין וולדי ולדי ולדות חייבין תנן רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי' עד עשרה דורות פטורין שאחריותן לעובד כוכבים בשלמא לרב יהודה דאמר נחית תנא קמא לדרי

היינו

ולדותיהן. של אותן צאן ברזל כשיגדלו ויבכרו יפטרו מן הבכורה. וטעמא מפרש בגמ' דכיון דאי לא יהיב ליה זוזי לעובד כוכבים תפיס בהמה ואי לא משכח בהמה תפיס ולדות אישתכח דשייכא יד עובד כוכבים י) בהן: **וולדי ולדות חייבין.** וולדי ולדות של צאן ברזל המגיעות לחלקו של ישראל כשיהיו להן ולדות בכורות ו) (ינתנו לכהן) דהיינו רביעית לצאן ברזל ו) ינתן לכהן: **העמיד ולדות תחת אמותיהם.** שפתח לו פתח לעובד כוכבים להיות לו כח בולדות ואמר לו אם ימותו הבהמות תטול הולדות המגיעות לחלקי ויהיו תחת ידי כאותן דמים עד אותו זמן ח) עצמו (ב): **וולדותיהן.** השתא אלימא יד עובד כוכבים ושייכא בדור אחר טפי הלכך ולדות של אותן ולדות שהן ולדי ולדות לצאן הברזל פטורין דשייכא בהו יד עובד כוכבים וכשיהא להם בכור לא ינתן לכהן: **שאחריותן לעובד כוכבים.** דלעולם כל מה דמשכח עובד כוכבים תפיס: **גמ' כיון דלא נקט.** העובד כוכבים זוזי ברשותיה דעובד כוכבים קיימי: **דמקבל קיימא.** דמקבל זוזי הוא דמחייב להו והאי דשקיל נותן חצי ולדות בשכר המתנת מעות קא שקיל להו דאי ט) ברשות מרה קיימי אמאי רבית הוא ברשותא דמריה אשבח ולדות: **מתני' בדקביל עליה.** העובד כוכבים אונסא וזולא: **אי דקביל עליה אונסא וזולא צאן ברזל קרית ליה.** בתמיה. הא צאן ברזל לא הוי אלא במקבל עליה המקבל אונסא דלהכי קרית ליה ברזל קשה ואינו נפחת כך זה הנותן לא יפחות מדמיו: **ועוד מאי פסקא.** בתמיה. כלומר פסקה למילתא דיש חילוק בין צאן ברזל לצאן ברזל: **אדתני סיפא.** דהתם אבל מקבלין כו': **אלא.** הא והא דלא קביל עליה מרה אונסא וזולא אלא על המקבל יהא הכל: **והכא גבי בכורה.** לאו משום דהוי ברשותו של עובד כוכבים אלא משום דמשכון הוי גביה: **אמר רב הונא וולדן של צאן ברזל פטורים כו'.** י) כדפרים' גבי מתני' ורישא קאי: **רב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורין.** ודור ד' לצאן ברזל אינו נותן לכהן אלא דור ה'. ולקמן פריך ליה ממתני': **טעמא דהעמיד.** שהחזיק כחו של עובד כוכבים הא לא העמיד לא מיפטרי ולדי ולדות של צאן ברזל: **והא קמ"ל.** דאע"ג דהעמיד דאורחיה דעובד כוכבים למיזל ולמיתפס בנה כלומר סד"א כיון ז) שחזר כח עובד כוכבים בולדות אימא יהיו פטורין לעולם קמ"ל אפילו הכי ולדות של אותן ולדות שהן ולדי ולדות לצאן ברזל פטורין וולדי ולדות של ולדות חייבין כאילו לא העמיד: **תנן רבן** (ג) **גמליאל אומר כו'.** וקס"ד דר"ג ארישא קאי: **בשלמא לרב יהודה דאמר נחית ת"ק.** למיפטר דרי דשתי דורות לצאן ברזל פוטר ת"ק:

היינו

אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית. בפרק איזהו נשך (ב"מ דף ע:) פירש"י רבית ל) ששם אותם עליו כמעות וכל זמן שאין נותן מעותיו חולקין השכר ואע"ג דמשנה יתירא היא דהא תנא ליה אין מושיבין חנוני למחצית שכר וכל שכן הכא שקבל כל האחריות עליו נקט ליה משום סיפא מקבלין צאן ברזל מן העובד כוכבים עכ"ל א) וסיפא אתא לאשמועינן היתר רבית מן העובד כוכבים כדקתני לווין מהם ומלוין להן ברבית וקשה לפ"ה מאי פריך הכא ואי ס"ד ברשותא דמרא קיימא אמאי הוי רבית ברשותא דמרי קמשבח מאי קשיא מ"מ רבית דרבנן היא דכיון שכל אחריות על המקבל מלוה היא ונוטל חצי השבח בשכר המלוה אלא דלא הוי רבית דאורייתא כיון דאם לא יבא השבח לא יטול כלום כמו בלא נכייתא שהיא רבית דרבנן ונראה כמו שפי' ר"ת שהיא רבית דאורייתא שפסק דמים על הצאן ופסק דמי השבח וקבל עליו לתת בכל שנה ושנה ב) בין יהא שם שבח בין לא יהיה ורבית גמורה היא דהיינו רבית ג) קצוצה ויש לומר דהכא תניא ואע"ג דתנא רישא היינו דחנווני שהוא רבית דרבנן והכא קמ"ל דההיא רבית דאורייתא היא כדקתני מפני שהוא רבית כלומר רבית דאורייתא ומיהו אשכחן מפני שהוא רבית דרבנן דתנן בב"מ (דף סד:) המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות מפני שהוא רבית דפר"ת דלא איירי במשכנתא מדלא קתני המלוה על חצרו ועוד דשרי להשכיר בפחות כמו שדה וכרם דשרו בנכייתא משום דזימנין ליכא שבחא כלל ובית נמי זימנין דאיכא תיוהא שנופל או נשרף ופר"ת שהלוהו הלואה גמורה ולא על חצרו ואין זה רבית דאורייתא ד) ואלא כתורת רבית משאיל ומשכיר לו בפחות ומוחל ולפ"ה נמי ניחא דלא ידור בחצרו חנם הוי רבית דאורייתא כמו בתי ה) חומה דהוי רבית דאורייתא מה שמשכיר בפחות מיהא מסתבר דלא הוי דאורייתא ומיהו האי מפני שהוא רבית דהכא דאורייתא קאמר דאי לאו הכי מאי קמ"ל וכפי' ר"ת משמע בירושלמי דקאמר איזהו צאן ברזל היו לו ק' צאן אומר לו הרי הן עשויות עליך בק' דינרין של זהב ולדות חלב וגיזות שלך ואם מתו חייב אתה באחריותן ואתה מעלה ו) לי סלע בכל אחת ואחת משלך באחרונה אסור משמע בהדיא ששם עליו השבח והקרן ואי לא מתני' דרבית לא הוה קשה ליה מתני' דהכא אמאי פטורין מן הבכורה דשפיר חשיבי ברשות עובד כוכבים כיון דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה ואם לא משכח בהמה תפיס ולד שהכל משועבד לו מחמת קרן אבל למאי דחשבינן רבית דאורייתא קשה דא"כ יצא מרשות בעלים לגמרי כשאר מלוה ורבא מסיק דהא דפטורה מן הבכורה לא משום דקיימא לה ברשות מרה אלא משום דחשיב יד עובד כוכבים באמצע מכח שעבוד שיש לו כדמפרש ואזיל וא"ת מאי שנא מבהמת ארנונא דחייבת בבכורה ללישנא קמא דרבא פ"ק דפסחים (דף ו.) היכא דמלי ישראל לסלוקיה בזוזי והכא נמי אי יהיב ליה זוזי לא תפיס וולד וי"ל התם עיקר בהמה של ישראל מתחלה אלא שמשועבדת היא לארנונא וכיון דאפשר לסלוקיה בזוזי לא יצאה מרשות ישראל ולא חשיב יד עובד כוכבים באמצע אבל הכא דמתחלה של עובד כוכבים כ"ז שיש לעובד כוכבים כח זה דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה לא יצאה מרשות עובד כוכבים ומקרי יד עובד כוכבים באמצע שלא נסתלקה ידו לגמרי: ו) **טעמא** דהעמיד הא לא העמיד לא תיובתא דרב יהודה. תימה דלקמן פריך לרב יהודה ממתני' דקתני בהדיא המקבל צאן ברזל מן העובד כוכבים ולדות פטורין מן הבכורה וולדי ולדות חייבין ומשני אימא הן וולדותיהן פטורין פירוש הן הולדות של צאן ברזל וולדותיהן הן וולדי ולדות פטורין מליתן בכור לכהן שהוא רביעי דלצאן ברזל ואף על גב דלא קתני הן במתניתין צריך לומר דפשיטא ליה דולדות של צאן ברזל הן כצאן ברזל עצמן ולא אצטריך ליה במתניתין תו למיתני ואם כן גם כאן אמאי לא מפרש כן דכשמתו האמהות והעמיד הולדות תחת אמותיהן נעשו הולדות עצמן צאן ברזל וכי קתני ולדי ולדות פטורין היינו ולד ולדי ולדות שנפרש הן היינו ולדי ולדות ט) וולדותיהן (פטורין) [היינו ולד ולדי ולדותיהן פטורין] הא לא העמיד חייבין וי"ל דלכך פי' בקונטרס ז) במתני' העמיד לאו ממש שמתו האמהות והעמיד הולדות תחתיהן אלא שפתח לו פתח לעובד כוכבים שאם ימותו האמהות יהיו ולדות תחתיהן ועוד יש לומר דאפילו איירי במתו כדמשמע בתוספתא אין זה העמדה גמורה שלא עשה לו שום קנין בולדות י) אלא הסמיכו עליהן בדיבור בעלמא:

ולית

◆

שיטה מקובצת

א) תחת אמותיהן ולדי ולדות בקצת ספרי גרסינן ולדות פטורין ולדי ולדות חייבין ועיין בתוספות חיצוניות לקמן באות ו': ב) ואם יש בו קצת סימנים חייבים. עיין תוס' לעיל דף ב': ג) אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית וכו'. נ"א בספרי כת"י ואי ס"ד כיון דלא נקיט זוזי ברשותיה דמריה קיימא אמאי הוי רבית ברשותיה דמרה קא שבחא: ד) ורב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורין וכו'. ומתני' דקתני ולדות פטור ולדי ולדות חייב לא קשה לר"י דמתני' לא נחתי לדרי עד סיפא דהעמיד ולדות אבל ולדות ולד ולדות דרישא לא דקדק אלא דתני ולדות פטורין לא ידעי כמה אי חדא דרי אי תרי דרי ולא אתיא לאשמועינן אלא שיש מין תולדות פטורין ולד ולדות חייבין ור"י ס"ל דולדי צאן ברזל כהן עצמן. הרא"ש ז"ל: ה) מן העובד כוכבים עכ"ל. וז"ל תוס' חיצוניות והק' ר"י לפירש"י ז"ל דהא גם זה אינו חידוש דהא אפילו רבית קצוצה מקבלין מן העובדי כוכבים כדתני לקמן מהם ומלוין להם ברבית וכ"ש אבק רבית לפרש"י לכך נראה לר"י כפי' ר"ת דפי' כך דינא דקבלת צאן ברזל כגון שנתן לו צאן במאה דינרי זהב והן מלוה גביה וכל אחריות הצאן על המקבל כאלו הן סבורין אצלו והתנה לו זה שכל זמן שמעכב המעות יעלה המקבל מן הגיזות ומן הולדות שוה סלע שכר בכל שנה ושנה ורבית קצוצה הוי דאי לאו הכי מאי אתא לאשמועינן הא מפרש לעיל אפילו למחצית שכר אסור והכי משמע בברייתא דאיזהו נשך (דף ע"ע) דהוי טעמא דקבלת צאן ברזל משום רבית קצוצה דפרי' ה) דהיכא דמקבלין צאן ברזל מן העובדי כוכבים היינו כעין השם פרה לחבירו ואמר הרי פרתך עשויה בל' דינרים ואני אעלה לך סלע בחדש מותר מפני שלא עשאה דמים מתיים אלא לאחר מיתה ולהכי צאן ברזל אסור והשתא פריך שפיר ממימרא דברשות המקבל קיימא וא"ת מנ"ל לתלמודא דמתניתין איירי בדאורייתא דמשו"ה פריך ויש לומר משום דתני התם מפני שהוא רבית דהא לעיל נמי תני ולא ישכור ממנו בפחות מפני שהוא רבית אע"ג דהוי דרבנן וי"ל דע"כ מדאורייתא דאי דרבנן לא אשמועינן מידי דהא תנינן התם לעיל בסמוך גבי הא דתנינן אפילו למחצית שכר אסור אמר אביי ל"ק הא דקבל [illegible]: הקשה הר"ם כיון דלא קבל עליו הישראל אונסא וזולא לא העובד כוכבים א"כ ולדות המגיעות לחלקו אמאי פטורים הא אין יד העובד כוכבים באמצע כלל (הי"ג) [דאין] לא משכח לבהמה דלא תפיס כלל ולדות שלא קבל עליו אחריות [illegible] דמ"מ אם יפשע בצאן [illegible] עובד כוכבים אתי עובד כוכבים תפיס לולדות ולכך הוי יד עובד כוכבים באמצע אבל קבל עליו אונסא וזולא שפיר [illegible] וא"ת פשיטא כיון דקבל עליה אונסא וזולא דליכא רבית מאי צריך למתני ושמא י"ל דס"ד הוה חיישינן דלמא אתי [illegible] כיון דאלו אתי עובד כוכבים ותבע ולא יהיב ליה [illegible] תפיס לבהמה צריך ליתן טעם למה תובע העובד כוכבים מתחלה מעות לפי' הקונטרס ר"ל תבע זוזי של חצי הריוח ולפי' ר"ת ר"ל [illegible] מעות השכר סלע בחדש שהתנה לו ועוד איכר הר"ש מאירא משום שרך בהמות למות ולא ידע הנותן אם מתו ותובע מתחלה [illegible] כי הוא סובר שאינם בעין ואי לא יהיב ליה המעות תופס הבהמות. תוס' חיצוניות: ו) טעמא דהעמיד הא לא העמיד חייבין וקשה [illegible] יהודה אע"ג דאיכא ד' דורות וא"ת אמאי לא משני דולדות פטורים דקאמר הכא היינו הן ולדות שהעמידן ולדותיהן של מעומדין [illegible] פטורים עד ששה דורות וטעמ[illegible] הו"ל למימר הן פטורים הולד[illegible] ולדות של אותן ולדות שהעמ[illegible] תוס' חיצוניות: ז) אלא הסמיכו עלי[illegible] [illegible] לא ידענא אם דור ג' או דור [illegible] ולדות פטורין בחד וכו' ופריך ל[illegible]

א) נראה דל"ל דעל הא דתני שם אין [illegible]

◆

הגהות הב"ח

(א) במשנה עשרה דורות פטורין: (ב) רש"י ד"ה העמיד ולדות וכו' זמן עצמו השתא אלימא יד עובד כוכבים טפי ושייכי בדור אחד טפי משל ראשון הילכך ולדות וכו' ולדי ולדות של צאן ברזל וכו' לא ינתן לכהן ולדי ולדות של ולדים כשיבכרו דהיינו חמישי לצאן ברזל ינתן לכהן הס"ד: (ג) ד"ה תנן רבן שמעון בן גמליאל אומר כו' וקס"ד דרשב"ג ארישא:

◆

מוסף רש"י

מקצת סימנין. של אתו (לעיל ה:). אין מקבלין צאן ברזל. כל אחריות הנכסים על המקבל ושם אותם עליו במעות וכל זמן שאין נותן לו מעותיו חולקין השכר (ב"מ ע:).

◆

רבינו גרשום

ואם תעשה ולדות שיהו בין שניהן הולדות: וולדות. של אותו צאן ברזל מה שהן ילודות פטורה מן הבכורה לפי שחצין של עובדי כוכבים. ועוד משום דאמרינן בגמ' דאי לא משכח לה לבהמה תפיס ולדות דילה: ולדי ולדות. ולדי של ולדות חייב בבכורה חלק של ישראל דכולי האי ולדי ולדות לא תפיס עובד כוכבים בשבילה: העמידו ולדות תחת אימותיהן שאם תמות הבהמה שיקח העובד כוכבים הולדות תחתיה אותן ולדות הרי הן כצאן [עצמן] שולדותיהן מה שהן יולדת פטורה מן הבכורה. ולדי ולדותיהן חייבין ר' שמעון כו': למימרא. דברשותא דמריה דעובד כוכבים קיימא שמפני כך פטורה מן הבכורה: אין מקבל צאן ברזל מישראל. כאותו תנאי שפירשתי למעלה: מפני שהוא רבית. דכיון דמקבל עליו כל האחריות של בהמה מה שנותן לה חצי הולדות זהו רבית. ט"א דכיון דשם האמהות בדמים ונותן לו חצי הולדות הרי זה רבית דמשעבד משום הכי נותנין לו שממתין לו מן הדמים: אלמא דברשותא דמקבל קיימא. הבהמה דאי ברשותא דנותן קיימא הא ילדה ברשותו ולא הוי רבית: לא קשיא. מתני' להכי קיימא ברשותיה דעובד כוכבים ופטורה מן הבכורה דקביל עליה עובד כוכבים [אונסא] וזולא בהמה: והכא גבי ישראל דקביל עליה המקבל אונסא וזולא הילכך הוי רבית: ליפלוג בדידה. במקבל מישראל דפעמים מקבלין ופעמים אין מקבלין בד"א וכו'. ואמאי אצטריך למיתנא אבל מקבלין מן העובד כוכבים אפילו מישראל נמי: אידי ואידי. בין מתניתין דבכורות בין מתני' דבבות דלא קביל עליה הנותן: והכא. מ"ש פטורה מן הבכורה דאילו אתי עובד כוכבים כו': רב הונא ורב יהודה איישא דמתניתין פליגי המקבל צאן ברזל מן העובד כוכבים: וולדי ולדות נמי פטורין דקא דייק בלישנא דמתניתין באותו ענין [illegible] בפירוש המשנה: העמיד אין. כשהעמיד מוסיף דור אחר לפטור אבל לא העמיד אין מוסיף דור אחר: א"ל [illegible] העמיד. ולדי ולדות פטור בדאמינא. והאי דקתני העמיד רבותא קמ"ל דאע"ג דהעמיד דיהב ליה אפותיקי אפי[illegible] דהעמיד תפיס ליה בנה דהיינו ולדי ולדות הילכך פטירי שאחריות לעובד כוכבים כלומר דתפיס אפילו [illegible] לרב יהודה דאמר דנחית תנא קמא לדרי. בשלמא

[illegible] וכן בפי' רש"י ליתיה ובתום' הוגה בספר.